

віти для людей — працювати і молитися, пам'ятаючи про вічний Указ Бога (Провидіння) для всіх людей.

КАВ

Види позакультової релігійної діяльності — сукупність релігійно обумовлених дій віруючих, реліг. ін-тів, спрямованих на задоволення духовних та практичних потреб функціонування реліг. орг-цій: 1) духовна сфера — продукування реліг. ідей, богослов.-теолог. їх обґрунтування, інтерпретація, систематизація; 2) практична сфера — пропаганда, поширення реліг. ідей, місіонер., добродійна, реліг.-осв., виховна, управлінська діяльність в системі реліг. орг-цій.

БМ

Видубицький Михайлівський монастир — заснований в 11 ст. кн. Всеволодом Ярославичем на правому березі Дніпра поблизу Києва як князівський. Назва пов'язана з відомою легендою про «видиання» поверженого Перуна з Дніпра. Гол. собор — Михайлівський (1070—1088). Ігумен В.М.М. Сильвестр — один з редакторів «Повісті врем'яних літ» (1116). За впливом і багатством В.М.М. в окремі періоди суперничав з Печерським монастирем, користувався благочинством Б.Хмельницького, П.Дорошенка, І.Мазепи, київських митрополитів. З поч. 17 ст. до 1637 діяв як уніатський. Сучас. вигляд монастирського комплексу склався в серед. 18 ст. У рад. час не діяв. Відновив діяльність як монастир Укр. правосл. церкви Київського Патріархату з 1993. Пам'ятка історії та архітектури. На території В.М.М. похований педагог К.Ушинський.

КВ

Вили — у давньоукр. міфології богині долі, які вселяють у новонародженого душу, при цьому наділяючи його вдачею, умінням і натхненням. Вважалися віщунами життєвого шляху людини й тому часто наз. суженицями, а також сивилами, сестреницями, своєю дбайливістю подібними як до прадавніх духів-берегинь, так і до богині Мокоші. В образах В. знайшли своє відображення складність життя, мінливість людської долі. В. можуть знімати хворобу, дарувати мистецьке вміння, ро-

бити людину щасливою, а можуть бути зрадливими, призвідцями лихого. Правдоподібно в реліг.-міфологічн. уявленнях про В. можна вбачати зародки ідей передвизначеності і вибору, що склалися в індивіда, який уже виділявся із жорстко регламентованих зв'язків родової общини і все більш активно ставав на шлях самоусвідомлення, визначення своїх цілей і завдань в умовах стихійних зв'язків з природою і в сусп. відносинах.

ЛБ

Вирій, ірій, урай — у давньоукр. міфології тепла вічнозелена сонячна країна, розташована далеко за морем на сході, де живуть боги та душі померлих, зимують птахи та змії. Асоціюється з верхівкою Світов. Дерев — Прадуба, де перебуває першобог Сокіл (або Род). Згідно з одним із повір'їв ключі від В. зберігались у крука, але він прогнівав бога і ключі передали зозулі. З уявленням про В. пов'язані традиц. обряди поховання пташиного крила на початку осені.

ББ, ЧН

Висвячення — характерне для християнства уведення певної особи в той чи ін. сан духовного служіння через встановлене таїнство (хіротонія — для диякона, священника, єпископа та ін.) чи церк. обряд (хіротесія — для чигця, іподиякона, співаків). У католицизмі та православ'ї хіротонія здійснюється лише над чоловіками. В деяких протест. церквах (пресвітеріанська і лютер. церкви США, єпископальна церква США та ін.) дозволена хіротонія в диякони та пресвітери й жінок.

СО

Вихід — друга книга П'ятикнижжя Мойсеевого, де в сакралізованій формі викладена історія виходу євреїв з Єгипту під проводом пророка Мойсея. Кульмінаційний момент оповіді — встановлення завіту (угоди) Бога із своїм народом, яке виявилось в запровадженні Пасхи, в чудесному вивільненні євреїв від фараонової неволі та у наданні їм 10 заповідей. Правила святкування Пасхи та 10 заповідей стали основою т. зв. «Синайського законодавства», в якому відобразився процес унормування монотеїстич. культу Яхве. Гол. тео-

лог. ідея книги — можливість вивільнення від тілесного та духовного рабства лише за допомогою Бога, через дотримання його настанов.

ГС

Вишенський Іван (н. між 1538—1550, за ін. даними — між 1545—1550, п. після 1620) — укр. чернець — аскет, письменник-полеміст, «одна з найінтересніших постатей ... нашої культур. історії» (М.Грушевський). Освіту отримав у Острозькій академії. В 70-х рр.(за ін. даними — в 90-х) 16 ст. переселився на Афон (Св. Гору). Під впливом афонської аскетичної практики і самоосвіти формується як ортодокс староруського благочестя, виразник правосл. консерватизму, вбачаючи саме на цьому шляху вихід з реліг. та нац. кризи, у якій опинилася Україна. В 1604 повернувся в Україну, побував у Львові, Острозі, Уневському і Манявському монастирях. Ідейні позиції В., його ідеалізація давньохрист. традиціоналізму, неприйняття світської науки, філософії не знайшли розуміння в Острозькому гуртку, серед членів братства. У 1606 повернувся на Афон, де й помер. Автор багатьох реліг.-полемічн. творів, спрямованих на відродження чистоти правосл. церкви, проти католицизму та унії. Його праці: «Писаніє до всіх обще, в Лядської землі живущих» (до 1596), «Зацапка мудраго латынника...» (бл. 1609) та ін.

КВ

Вівтар (від лат. *altus* — високий, *alta ara* — підвищення) — у давніх народів Європи і Близького Сходу перед їх християнізацією — жертвник у вигляді вогнища. У ранніх християн — стіл, за яким приготавлилося і відправлялося таїнство євхаристії. Східн. підвищена частина храму, де відправляється богослужіння і священнодійство. У правосл. храмах В. орієнтований на схід і відділений від серед. частини храму іконостасом.

КН

Відділення релігієзнавства Інституту філософії Національної Академії наук України — наук. підрозділ, утворений рішенням Президії Академії наук у червні 1991 з метою інтенсифікації

релігієзнавчих досліджень в Україні. В структурі В.р. функціонує 3 відділи — філософії релігії, історії релігії і проблем реліг. процесів в Україні, 7 наук.-дослідн. груп — феноменології, етнології і політології релігії, укр. християнства і пам'яток богослов. думки України, проблем реліг. відносин і нетрадиц. релігійності. У В.р. працює 5 докторів і 14 кандидатів наук. Важливими напрямками роботи В.р. є дослідження феномену релігії, її природи, сутності і функціональності, освоєння історії релігії в Україні і написання на цій основі десятитомної праці, вид. творів видатних укр. богословів і релігієзнавців, постійне вивчення реліг. процесів в Україні, зокрема міжконфес. і внутрішньоцерк. відносин, нетрадиційної для України релігійності, координація наук.-дослідницьк. роботи з релігієзнавства, проведення наук. конференцій, доброзичливе контактування і співпраця з богословами різних конфесій, налагодження творчих зв'язків з міжнар. релігієзнавчими установами та орг-ціями, підготовка наук. та педагогічних кадрів з релігієзнавства тощо. В.р. співпрацює з дослідницькими та експертно-консультативними органами 6 міністерств України. При Відділенні працює Спеціалізована Рада із захисту кандидатських і докторських дисертацій з філос., істор. і соціологічного профілів.

КА

Відлучення від Церкви — реліг. покарання, що накладається на віруючих вищою церк. інстанцією (собор, синод та ін.) і полягає у виключенні їх із складу Церкви. Практикується в православ'ї, католицизмі, іудаїзмі та ін. релігіях. У минулому В. від Ц. широко використовувалося для придушення опору еретиків, вільномудців, ін. опозиційних елементів. Катол. церква, напр., в серед. віки застосовувала цю кару не тільки проти окремих осіб, а й проти цілих міст і областей. Синодом Рос. правосл. церкви були відлучені Л.М.Толстой, академік-математик А.А.Марков та ін. Духовний регламент 1721 встановлював два види В. від Ц.: велике, або анафема, і мале, або заборона (тимчасове позбавлення вірую-